Helle Pia Laursen

Tegn på sproG

Literacy i sprogligt mangfoldige klasser

Aarhus Universitetsforlag

Tegn på sprog

Tegn på sprog

Literacy i sprogligt mangfoldige klasser

Helle Pia Laursen

Aarhus Universitetsforlag |

Tegn på sprog
© Helle Pia Laursen og Aarhus Universitetsforlag 2019
Omslag: Trefold
Tilrettelægning og sats: Narayana Press
Forlagsredaktion: Søren Hein Rasmussen
Bogen er sat med Minion
E-bogsproduktion: Narayana Press, Gylling

ISBN 978 87 7219 110 2
ISSN 1904 2697

Asterisk nr. 19

Forlaget har, så vidt det har været muligt, afklaret alle ophavsretlige krediteringer til illustrationerne i denne bog. Skulle forlaget alligevel have krænket ophavsretten, er det sket ufrivilligt og utilsigtet. Retmæssige krav i denne forbindelse vil blive honoreret, som havde forlaget indhentet tilladelse i forvejen.

Kopiering fra denne bog må kun finde sted på institutioner, der har indgået aftale med Copydan, og kun inden for de i aftalen nævnte rammer.

Aarhus Universitetsforlag
Finlandsgade 29
8200 Aarhus N
www.unipress.dk

FAGFÆLLE-
BEDØMT

Indhold

Forord 9

FØRSTE DEL: HENSIGTER

1. ***Tegn på sprog* i et videnskabeligt krydsfelt** 15
Forskningslandskabet omkring tilblivelsen af *Tegn på sprog* i dansk sammenhæng 19
Tilblivelsen af *Tegn på sprog* – bredde, dybde og længde 23
Tilblivelsen af *Tegn på sprog* – rent praktisk 25
Et tiårigt projekt 27
Tilrettelæggelse af *Tegn på sprog* 32
Praksisrettet formidling 34

ANDEN DEL: UDSIGTER

2. **Udsigter – teoretiske og analytiske perspektiver** 43
Hvorfor dette socialsemiotiske afsæt – social betydningsdannelse 44
Socialsemiotik og literacy 51
Udvidede udsigter 56

3. **Udsigtspunkter – metodisk arkitektur** 59
De forskergenererede dataaktiviteter 61
Interventionsforløb 64

TREDJE DEL: INDSIGTER

4. Møder med skrift og skole i et socialt betydningsdannelsesperspektiv 71
Skriftsprog som en udvidelse af børns semiotiske repertoire 74
Når betydningsdannelser omkring skrift rummer flere sprog ... 82
Semiotiske ressourcer og praksisser i bevægelse 85
Metasprogning og dialogisk udforskning af semiotiske kontaktzoner 89
Tale og skrift 98
Afrunding 102

5. Literacy som et investeret tegn 103
Et investeringsperspektiv på literacytilegnelse 104
Forestillede literacyverdener 108
Modinvestering 116
Fra modinvestering til investering i en identitet som læser/skriver 122
Revoicing 128
Lyst og ulyst i mellemtiden 136
Forestillede verdener og kronotopiske konturer 143
Afrunding 146

6. Skriftsprogstilegnelse og mange dansksprogetheder 149
Er det normalt at forstå det talte sprog? 153
Forestillede færdigheder 160
Bag om 'kan/kan ikke' og videre derfra: en didaktisk udfordring 167
Skriftsprogstilegnelse i et dialogisk perspektiv 183
At lære at læse, at læse for at lære og at læse for at lære *sprog*. .. 214
Den sproglige dimension i undervisningen 222
Afrunding 232

7. Flersprogede repertoirer og tværsproglige praksisser 235
Sprogbrugspraksisser på tværs af sprog 238
At lære hinandens sprog 244
Netbaserede tværsproglige praksisser 252
Tværsprogligheden i undervisningen 257
Eleverne som sproglige etnografer 268
Afsøgning af sproglige kontaktzoner 273
På tværs af sprog – mere end bare sprog 279
Afrunding 282

FJERDE DEL: PÅ SIGT – EN GENTÆNKNING AF LITERACYUNDERVISNINGEN

8. Konklusion 285

Litteratur 299

Bilag 1: Oversigt over deltagere 316

Bilag 2: Oversigt over dataaktiviteter 320

Bilag 3: Oversigt over interventionsforløb 323

Bilag 4: Bibliografi *Tegn på sprog 2008-2019* 328

Forord

"Man skal være klog, man skal være dygtig, man skal have styrke og modhed, og alt det der", sagde Marshal, da han i nulte klasse blev spurgt, hvad han mente, man skulle kunne, når man skulle lære at læse. Styrken og modheden skulle bruges, når man skulle spørge lærerne og godt kunne være lidt nervøs. Det vidste han fra sin storebror, der havde fortalt om, hvordan det var at gå i skole og lære at læse og skrive. Marshal er ét af de i alt 267 børn, vi gennem *Tegn på sprog* har lært at kende, og som har lært os om, hvad det fra et barneperspektiv – og hen ad vejen fra et tidligt ungdomsperspektiv – vil sige at gå skole og lære at læse og skrive. Der er mange, der har bidraget til det projekt, denne bog handler om, og derfor også mange, der fortjener at blive takket. Først og fremmest skal alle I børn og unge have tak for så åbent at dele jeres tanker med os. Det siger sig selv, at der uden jer ikke havde været noget projekt.

Der havde heller ikke været noget projekt, hvis ikke det var for Søren Hegnby fra Københavns Kommune og Chresten Kruchov fra daværende CVU København-Nordsjælland (siden UCC og nu KP), der skabte rammerne for projektet og gennem flere år arbejdede ihærdigt for dets tilblivelse. Tak for jeres visionære tænkning både i forhold til projektets bredde, dybde og ikke mindst længde, der betyder, at vi i dag kan se tilbage på et projekt, der har fulgt fem klasser fem forskellige steder i landet over ti år. Tak til alle kommunerne (Aalborg, Aarhus, København, Odense og Vejle) og professionshøjskolerne (UCC (KP), UCL, UCN og VIA), der delte visionerne om at blive klogere på læse- og skriveundervisningen i lyset af den øgede sproglige diversitet i skolerne, samt til min arbejdsplads – Danmarks institut for Pædagogik og Uddannelse (DPU), Aarhus Universitet. Tak også til Undervisningsministeriet og Integrationsministeriet for jeres støtte til projektet.

INDHOLDSFORTEGNELSE
Dette materiale er ophavsretsligt beskyttet og må ikke videregives.

Det er mig, der skriver denne forskningsmæssige opsamling, men det er på ingen måde mig, der alene har skabt de resultater, der ligger til grund for den. Birgit, Line, Lone, Uffe, Ulla og Winnie: Uden jer havde projektet selvfølgelig været uladsiggørligt. Det er jer, der har været tæt sammen med børnene, lærerne, skolelederne og kommunens repræsentanter og deltaget i skolens liv. Denne bog er fuld af jeres stemmer og alt det, vi sammen og hver for sig har tænkt og skrevet. Med til at skabe resultaterne bag denne bog er også alle I lærere, der er gået ind i planlægningen og analyserne af undervisningsforløbene med jeres store viden og kæmpe engagement. Vi har alle været sammen på to årlige seminarer, hvor vi fra forskellige praksisfelter (undervisning, videreuddannelse, forskning) har udvekslet nye indsigter og refleksioner. Det har været en glæde at se, hvordan disse indsigter og refleksioner har bevæget sig og er vokset videre i de forskellige praksisrum på tværs af skoler, kommuner, professionshøjskoler og universiteter. Tak til jer – og også tak til de skoleledere, der har åbnet skoleporten for os – og til de kommunale konsulenter, der ikke alene har sikret kontakten til kommunen og ad den vej banet vej for projektet, men også har bidraget med deres viden og faglige nysgerrighed og gennem ti år har vist os tillid.

Bag resultaterne, der formidles i denne bog, står også en række eksterne forskere, der gennem løbende møder med forskningsgruppen og oplæg på seminarer og konferencer har medvirket til at sikre, at vi ikke gik fagligt i stå. Mette, Lise, Anne og Lars har ordet selv i en selvstændig rapport, '*Tegn på sprog* – set udefra', og Monica bidrog venligst til vores bog 'Literacy og sproglig diversitet' fra 2013. Bag resultaterne står også de videnskabelige assistenter Liv, Naja, Kirsten og Lise, der – ud over at tage et stort slæb med gennemsyn og organisering af data – også har ydet værdifulde bidrag til analysearbejdet med hver deres faglige baggrund og ekspertviden.

Sidst: Til alle læsere – for os i forskningsgruppen er det selvfølgelig en stor glæde, at I er der. Uden jer havde projektet nok været

INDHOLDSFORTEGNELSE

Dette materiale er ophavsretsligt beskyttet og må ikke videregives.

der, men det havde jo sådan set så været relativt ligegyldigt. Og til alle jer børn og senere unge mennesker – I er allerede nu på vej videre. Jeg vil ønske for jer, at I får alle jeres drømme om fremtiden opfyldt. Det har I fortjent med al jeres klogskab, dygtighed, styrke og mod.

Helle Pia Laursen
Forskningsleder for *Tegn på sprog*
November 2019

INDHOLDSFORTEGNELSE
Dette materiale er ophavsretsligt beskyttet og må ikke videregives.

FØRSTE DEL: HENSIGTER

1. *Tegn på sprog* i et videnskabeligt krydsfelt

Tegn på sprog er et studie af literacy og sproglig diversitet i skolen. Det skriver sig som sådan ind i et pædagogisk og uddannelsespolitisk opmærksomhedsfelt, der handler om literacy, samt i et felt, der handler om tosprogede elevers sprogudvikling og skolegang – her med særligt fokus på læsning og skrivning.[1] Forskningsmæssigt placerer det sig i et krydsfelt af forskellige lingvistiske videnskabstraditioner, der fra forskellige teoretiske positioner, med forskellige analytiske indfaldsvinkler og med forskellige videnskabelige mål i sigte har bidraget med perspektiver på dette genstandsfelt. For det første kan projektet lokaliseres i forhold til traditioner, som har interesseret sig for sproglig diversitet, dels inden for fagfelter som tosprogethed og flersprogethed og dels inden for fagfelter med fokus på andetsprogstilegnelse. For det andet kan det lokaliseres i forhold til forskningsfelter inden for sprog og literacy, dels i relation til generel sprogvidenskab og dels i relation til literacyforskning.

---

1 'Tosprogede elever' blev i sidste del af 90'erne indført som officiel betegnelse i det danske uddannelsessystem (Undervisningsministeriet 1995, 1998a, b). Her dækker betegnelsen "børn, der har et andet modersmål end dansk, og som først ved kontakt med det omgivende samfund, eventuelt gennem skolens undervisning, lærer dansk" (Undervisningsministeriet 1998a). Betegnelsen afløste dengang 'fremmedsprogede elever', der fra 1976 havde været den officielt gældende og også i fagkredse den alment brugte (Buchardt 2016). Det officielle skift fra 'fremmedsprogede elever' til 'tosprogede elever' var begrundet i et ønske om "at bringe sprogbrugen i overensstemmelse med almindelig anvendt national og international fagterminologi" (Undervisningsministeriet 1998b, 11). I fagkredse var den gængse forståelse af tosprogede børn dog i højere grad fokuseret på den fremhævelse af elevernes flersprogede ressourcer, der kunne ligge i udtrykket, frem for med ordet 'fremmedsprogede' at "fokusere på deres anderledeshed som en mangel, der skulle udbedres" (Gimbel 1994, 232). Hetmar (1991) definerede for eksempel tosprogede børn som børn, "der i deres hverdag møder og har behov for to eller flere sprog, uanset deres beherskelse af sprogene" (Hetmar 1991, 19).

INDHOLDSFORTEGNELSE
Dette materiale er ophavsretsligt beskyttet og må ikke videregives.

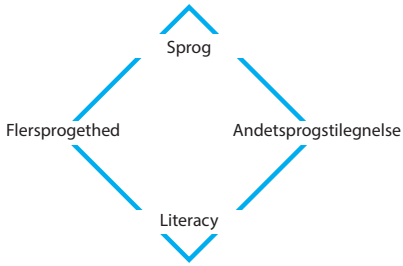

Figur 1: Et videnskabeligt krydsfelt

Med projektets placering i et sådant spændingsfelt mellem forskellige videnskabstraditioner følger en udfordring i at krydse akademiske faggrænser. Det gælder for det første faggrænser mellem på den ene side flersprogetheds- og andetsprogsforskningen, hvor literacy har spillet en relativt underordnet rolle, og på den anden side fagområdet literacy, hvor indføringer i feltet traditionelt har tildelt to- og flersprogethed en perifer rolle. For det andet gælder det grænser mellem andetsprogsforskningens primære fokus på det mundtlige sprog og literacyforskningen med det skrevne sprog i forgrunden. Og for det tredje gælder det faggrænser mellem den videnskabstradition, der beskæftiger sig med andetsprogstilegnelse og i international sammenhæng er kendt som SLA ('second language acquisition'), og den videnskabstradition, der beskæftiger sig med to- og flersprogethed ('bilingualism', 'multilingualism'); to traditioner, der historisk set har været adskilte discipliner (Kachru 1994, May 2014, Romaine 1996). Det betyder selvfølgelig ikke, at der ikke har været forskning, der bevæger sig på tværs af disse videnskabstraditioner. Det har der i høj grad været, og det er der i stigende omfang, men det betyder, at traditionerne har forskellige afsæt eller defaultpositioner, hvilket blandt andet kommer til udtryk i en række introduktioner til og håndbøger inden for de forskellige fagfelter.

Set i en anvendt forskningssammenhæng har disse faggrænser præget uddannelsesfeltet i forskellige retninger, idet forskningstraditionerne hver for sig har sat forskellige pædagogiske og uddannelses-

INDHOLDSFORTEGNELSE
Dette materiale er ophavsretsligt beskyttet og må ikke videregives.